

CĂTRE UN NATURALISM REALIST

SUSAN HAACK

University of Miami

Towards a Realistic Naturalism. I already argued in *Evidence and Inquiry* (1993) that there are three different families of thesis in Quine which he calls “epistemology naturalized”. Of these three families, the one that would turn epistemological questions over to the sciences to solve, as in Alvin Goldman, is mistaken. And the second, that epistemology is illegitimate and should be replaced by the sciences of cognition, as in the Churchlands, is also mistaken. The third, that epistemology is not wholly *a priori*, but at least in part empirical, is, I believe, correct, correctly interpreted; but it requires the concept of contributory relevance of scientific results to epistemological claims that I introduced in my book. As I wrote this paper, I realized how appropriate was the title of my paper at the Quine conference, “Rebuilding the Ship while Sailing on the Water”.

Keywords: naturalism; epistemology; scientism; reductionism; Quine.

Am susținut deja în *Evidence and Inquiry* (1993) că la Quine putem identifica trei grupuri diferite de teze care, în opinia sa, definesc „epistemologia naturalizată”. Prima poziție, cea care ar transfera problemele epistemologice către științe pentru a fi rezolvate (așa cum susține Alvin Goldman), este greșită. A doua, conform căreia epistemologia este nelegitimă și ar trebui înlocuită de științele cogniției (așa cum susțin Paul și Patricia Churchland), este, de asemenea, greșită. A treia poziție, care susține că epistemologia nu este în totalitate *a priori*, fiind cel puțin parțial empirică, este, cred eu, corectă, dacă este interpretată corect; însă ea necesită conceptul de relevanță contributivă a rezultatelor științifice la afirmațiile epistemologice, concept pe care l-am introdus în cartea mea.

În 1998 a avut loc o conferință la Universitatea Washington din St. Louis pentru a sărbători cea de a optzecea aniversare a lui Quine. După prezentarea lucrării mele („Rebuilding the Ship while Sailing on the Water”, pe care am susținut-o în prima zi), Quine a dat din cap, a zâmbit amabil și a spus: „Da, asta am vrut să spun”. În a doua zi, însă, un alt vorbitor a prezentat o lucrare în care apăra teza mai puternică, potrivit căreia problemele epistemologice ar trebui să fie transferate științelor spre rezolvare, iar Quine a dat din nou din cap, a zâmbit amabil și a spus: „Da, asta am vrut să spun”. Iar în a treia zi, un alt vorbitor a prezentat o lucrare în care apăra cea mai radicală dintre aceste teze, și anume că problemele epistemologice sunt nelegitime și ar trebui înlocuite cu probleme științifice, iar Quine a dat din nou

din cap, a zâmbit amabil și a spus: „Da, asta am vrut de fapt”. Quine părea să nu fi fost conștient de propriile sale ambiguități. Dar nu vreau să repet toate acestea în lucrarea de față¹.

Îmi amintesc de o altă conferință, mai recentă, la Universitatea Liberă din Amsterdam, cu tematica stabilită de întrebarea „Poate știința să explice totul?”. Conferința a fost, într-un fel, memorabilă, mai ales deoarece câteva dintre prezentări au fost foarte ciudate și surprinzătoare. Una a fost susținută de James Ladyman, coautor al unei cărți foarte mediatizate intitulată *Every Thing Must Go: Metaphysics Naturalized*², iar cealaltă de Alex Rosenberg, autorul cărții *The Atheist's View of Reality: Living Life Without Illusions*³. Ladyman ne-a spus că toate deciziile publice referitoare la ce ar trebui să facem trebuie lăsate în seama oamenilor de știință. De ce? Pentru că ei dețin cunoașterea cea mai demnă de încredere. De ce? Pentru că ei folosesc metoda științifică. Și ce este metoda științifică? Este tot ceea ce fac oamenii de știință. Cam atât despre Ladyman. Apoi Rosenberg ne-a spus: „Fizica stabilește toate faptele”. Din aceasta rezultă, ne-a spus el, că orice adevăr despre lume poate fi dedus din fizică. Cum așa? Pentru că fizica stabilește toate faptele. Și, prin urmare, nu există niciun sens, nicio valoare, nimic altceva în afara fizicii. Cei mai mulți dintre noi am fost șocați, cu excepția unui filosof olandez perspicace, care a întrebat: „Ne-ați oferit o prezentare științifică sau o reprezentare teatrală?” La care Rosenberg a răspuns, și citez cuvânt cu cuvânt, pentru că a fost memorabil: „Dacă Alex Rosenberg nu ar exista, ar trebui să-l inventați”.

Neștiind că Universitatea Liberă din Amsterdam este de fapt o instituție afiliată bisericii (protestante), nu mă așteptam la lucrări care să susțină că științele nu pot explica totul și că religia poate explica restul.

Am încercat anterior să susțin un tip mai modest de naturalism, semnalat de titlul lucrării mele, „*Brave New World: On Nature, Culture, and the Limits of Reductionism*”⁴. Scopul meu aici, însă, este să explorez relațiile dintre conceptele de fizicalism, reduccionism, determinism, predictibilitate, explicabilitate etc. Multe dintre lucrurile pe care le spun vi se pot părea evidente, chiar banale. Având în vedere, însă, că au fost negate cu vehemență de ambele părți la acea conferință extraordinară, consider că este necesar să le explicitez, totuși.

Încep prin a anunța că nu cred în nimic supranatural – nu cred că ar exista diverse substanțe mintale carteziene, suflete, spirite sau altceva de genul acesta. Tot ceea ce există este fizic și, prin urmare, supus legilor fizicii. Cu toate acestea, nu cred nici că acest lucru implică faptul că tot ceea ce se întâmplă este determinat de fizică sau că tot ceea ce se întâmplă ar putea fi prezis sau explicat de fizică.

¹ Lucrările conferinței au fost publicate în volumul *Perspectives on Quine*, coord. Roger Gibson și Joseph Ullian, Malden, Mass., Blackwell, 1999.

² *Totul trebuie să dispară: metafizica naturalizată* – n.t.

³ *Viziunea ateului asupra realității: a trăi fără iluzii* – n.t.

⁴ „Minunata Lume Nouă: Despre natură, cultură și limitele reduccionismului”, publicată în *Explaining the Mind*, coord. Bartosz Brozek et al., Cracovia: Copernicus Center Press, 2018 – n.t.

Într-adevăr, fizica din prezent ne spune că există indeterminare la nivel cuantic, iar acest lucru înseamnă că natura, chiar și în principiu, nu este pe deplin determinată – întrucât incertitudinile minuscule la nivel micro se extind rapid într-o complexitate vastă la nivel macro. Mai mult, lăsând deoparte această indeterminare, complexitatea cauzală în sine poate face imposibile predicția și/sau explicația. Multe dintre lucrurile care se întâmplă sunt rezultatul coincidenței a numeroase lanțuri cauzale diferite, ce depășesc, cel puțin în prezent, capacitatea noastră de înțelegere. De exemplu, este extrem de dificil să prezicem când și unde vor avea loc uraganele, ce intensitate vor avea sau unde vor ajunge pe uscat. Odată ce un astfel de eveniment a avut loc, însă, am putea fi în măsură să identificăm numeroasele variabile care au contribuit la producerea lui, ceea ce, în timp, ar putea extinde capacitatea noastră de a face predicții.

Desigur, există multe lucruri care, în principiu, pot fi explicate de științe, chiar dacă, în practică, nu pot fi explicate încă; pe măsură ce vom afla mai multe, vom putea explica mai multe. De exemplu, când oamenii de știință au emis ipoteza că ulcerul peptic ar putea fi cauzat de o infecție bacteriană (și nu, așa cum se credea anterior, de stres și de o alimentație picantă), au încercat să trateze ulcerul cu antibiotice. Succesul acestui tratament ne-a permis să vedem că, de fapt, exista o explicație biologică pentru apariția ulcerului, care până atunci ne scăpase.

Fizicienii și filosofii susțin uneori că, dacă am avea suficiente informații, instrumente de măsurare suficient de bune, o înțelegere suficientă a legilor care guvernează lumea naturală etc., am putea face mult mai multe predicții, dar tot ne-am lovi, la un moment dat, de indeterminarea inerentă naturii. Cu toate acestea, nu știm exact unde se găsește această limită.

Chiar dacă am fi putut prezice, de exemplu, că pe Pământ vor apărea forme de viață, nu cred că am fi putut prezice că vor lua formele pe care acestea le-au luat – cum ar fi, de exemplu, epocile dinozaurilor. Am fi putut prezice, poate, că la un moment dat un meteorit va lovi Pământul, dar nu și cât de mare va fi acesta sau cât de devastator va fi pentru dinozauri. Și, deși am fi putut prezice că, în cele din urmă, noi forme de viață vor apărea pe Pământ, nu am fi putut prezice megafauna și megaflorea, în formele despre care oamenii de știință contemporani cred că acestea au existat.

În prezent, dispunem de suficiente cunoștințe seismologice pentru a putea prezice că plăcile tectonice se vor deplasa și, ca urmare, ceea ce înainte erau întinderi continue de pământ vor deveni continente separate sau insule separate, care nu vor mai comunica. Dar nu cred că putem sau am fi putut prezice că rezultatul acestui proces va fi ca Australia să devină un continent separat, iar Tasmania o insulă. În mod similar, avem acum suficiente cunoștințe climatologice pentru a ne face o idee despre cât a durat era glacială și ce mișcări ale plantelor, animalelor și, în cele din urmă, ale ființelor umane ar fi declanșat ea. Dar nu putem ști în mod precis ce animale ar fi ajuns în care parte a lumii și când, deoarece acest lucru ar implica, de asemenea, cunoașterea unui număr enorm de variabile coincidente.

Desigur, admit că este posibil ca cea mai bună fizică disponibilă să fie, peste o sută de ani sau câteva sute de ani, destul de diferită de fizica pe care o avem acum. Dar, până când va sosi acel moment, dacă va sosi, nu avem nicio altă modalitate de a revizui metafizica sau epistemologia pentru a ține cont de acest lucru, în afară de a capitula și a spune: „Nu avem nicio idee”.

Dacă mă întrebați de unde știu toate aceste lucruri pe care tocmai le-am spus, vă voi răspunde, în primul rând, că trebuie să începem în filosofie de la convingerile pe care le avem de fapt. Nu le putem abandona pe toate, altfel cercetarea ar deveni imposibilă. Cu toate acestea, dacă vreunul dintre lucrurile care mie îmi par evidente, și poate și vouă, se dovedește a fi fals, o cercetare de bună credință, continuată pentru o perioadă suficient de lungă, ar trebui, în timp, să dezvăluie acest lucru. Și asta este tot ce putem spera. Acum înțeleg cât de potrivit era titlul lucrării mele de la conferința Quine: Întotdeauna reconstruim nava în timp ce navigăm pe apă.

* Copyright 2024, Susan Haack

Traducere din limba engleză de Cătălina-Daniela Răducu⁵

Susan Haack este Cooper Senior Scholar in Arts and Sciences, Distinguished Professor in the Humanities, Professor of Philosophy și Professor of Law la Universitatea din Miami. Principalele sale domenii de interes sunt filosofia logicii și limbajului, epistemologia, filosofia științei, dreptul, pragmatismul filosofic și juridic. A publicat 10 cărți și peste 240 de articole științifice la edituri și în reviste de prestigiu la nivel internațional. Lucrările sale au fost traduse în 18 limbi și au fost publicate în peste 40 de țări.

Prima lucrare tradusă în limba română a fost articolul său fundamental „Epistemology *With* a Knowing Subject”, publicat în 2009 în *Symposion – Revistă de Științe Socio-Umane*, editată de Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”, Academia Română, Filiala Iași. Din anul 2010 Susan Haack este membră a Consiliului consultativ internațional al revistei *Logos & Episteme*.

⁵ Cătălina-Daniela Răducu este cercetătoare la Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gheorghe Zane”, Academia Română, Filiala Iași, editor-șef al revistei *Symposion. Theoretical and Applied Inquiries in Philosophy and Social Sciences* și editor executiv al revistei *Logos & Episteme. An International Journal of Epistemology*. Licențiată în filosofie, a absolvit Masteratul în „Teorii și practici ale interpretării” la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași și este Doctor Magna cum Laude în filosofie din anul 2007. Domeniile sale de interes sunt filosofia politică și socială, studiile de gen, epistemologia și filosofia analitică. A publicat, până în prezent, volumele: *Existență și cunoaștere: Bertrand Russell între idealism și realism* (Editura Lumen, 2016), *Construcția socială a genului. Pledoarii filosofice feministe* (Editura Pro Universitaria, 2016), *Securitatea umană. Provocări contemporane* (împreună cu Bogdan Ștefanachi, Editura Pro Universitaria, 2015) și a tradus din limba engleză cartea *Evidență și cercetare. O reconstrucție pragmatistă a epistemologiei*, de Susan Haack (Editura Lumen, 2012).

An International Journal of Epistemology, editată de același institut. O traducere în limba română a cărții sale, *Evidence and Inquiry. A Pragmatist Reconstruction of Epistemology*, a fost publicată în 2012 (Editura Lumen, Iași). Activitatea sa remarcabilă în domeniul filosofiei a fost celebrată în România în anul 2011, când i s-a decernat titlul de Doctor Honoris Causa în Filosofie de către Universitatea „Petre Andrei” din Iași.

